

تعریف ارزش‌های اخلاقی پرستاری از منظر قرآن و متون اسلامی

محسن شهریار^۱

عباس عباس‌زاده^۲

عیسی محمدی^۳

مسعود بهرامی^۴

چکیده

مقدمه: مذهب و ارزش‌های اخلاقی هر جامعه‌ای، تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر روی سلامتی، آموزش و خط مشی‌های اجتماعی و به تبع آن بر روی مراقبت سلامتی یا مدل‌های ارائه مراقبت به بیماران دارد. ریشه غنی فرهنگی و مذهبی مردم ایران به سیستم‌های بهداشتی درمانی تسری یافته و به موضوعات فرهنگی و مذهبی و اخلاقی توجه ویژه‌ای می‌شود. هدف از انجام این مطالعه تعیین ارزش‌های اخلاقی پرستاری در قرآن و متون اسلامی می‌باشد.

روش‌ها: یک مطالعه تحلیلی دو مرحله‌ای مشتمل بر بررسی تفسیر قرآن و سایر متون اسلامی برای شناسایی و تعریف ارزش‌های اخلاقی پرستاری و توافق درباره تعریف ارزش‌های اخلاقی از دیدگاه متون اسلامی است. در این مطالعه با استفاده از رسانه‌های نرم افزاری و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی معتبر موجود، تفسیرالمیزان، تفسیر نور و مجموعه کتاب‌های شهید مطهری و سایر متون اسلامی معتبر، ارزش‌های شناسایی شده مورد جستجو قرار گرفتند. سپس از طریق بحث گروهی درباره ارزش‌های اخلاقی و تعاریف به دست آمده از دیدگاه متون اسلامی توافق به عمل آمد.

۱- مرکز تحقیقات مراقبت‌های پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.
(نویسنده مسؤول)

Email: shahriari@nm.mui.ac.ir

۲- استاد، دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی دانشگاه شهید بهشتی تهران، تهران، ایران.
۳- دانشیار، دانشکده پزشکی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
۴- دانشیار، مرکز تحقیقات مراقبت‌های پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.

نوع مقاله: مروری   تاریخ ارسال مقاله: ۱۳۹۳/۳/۰۷   تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۷/۲۵

نتایج: در این مطالعه دوازده ارزش اخلاقی شامل کرامت انسان، وجدان کاری، همدلی، ارتباط انسانی، دقت و درستی عمل، امانت و رازداری، صداقت، عدالت، حفظ و ارتقای شایستگی، معنویت، مسؤول بودن و استقلال و اختیار به عنوان ارزش‌های اخلاقی پرستاری شناسایی و تعریف شدند.

بحث: ارزش‌های اخلاقی اسلامی به دست آمده در این مطالعه نشان دهنده ارزش‌های اخلاقی پرستاران از منظر قرآن و متون اسلامی است. در نظر گرفتن این ارزش‌ها و بکار بستن این ارزش‌های اخلاقی در تمامی اقدامات پرستاری، نه تنها منجر به ارزشمندی پرستار و پرستاری شده بلکه به تبع آن می‌تواند به ارتقای حرفه پرستاری نیز کمک نماید.

واژگان کلیدی:

ارزش، اخلاق، ارزش اخلاقی، اسلام، پرستاری

مقدمه

اخلاق از مهم‌ترین و شریف‌ترین موضوعاتی است که همیشه مورد بحث و توجه بوده است؛ به گونه‌ای که پیامبر اکرم(ص) در خصوص اهمیت اخلاق فرموده‌اند: من جهت تکمیل مکارم اخلاقی مبعوث شده‌ام (بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۲۱۰). پرستاران نیز به عنوان جامعه بزرگی از نظام سلامت، برای هدایت عمل و مراقبت درست، برای اداره کردن موقعیت‌ها در آینده و برای ارائه مراقبت ایمن، شایسته، قانونی و اخلاقی از تمام بیماران در دنیای پیوسته در حال تغییر امروز به اخلاق و دانش اخلاق نیاز دارند (چیتی^۱، ۲۰۰۷م.). در پرستاری اخلاق زمینه‌ساز استانداردهای رفتاری است که چارچوبی برای اعمال و اقدامات را فراهم می‌کند (بوتیس^۲، ۲۰۰۸م.). از این رو، پرستاران به مانند صاحبان سایر حرفه‌ها نیاز به شناسایی و درک ارزش‌هایشان دارند (چیتی، ۲۰۰۷م.، ص ۳۱۵).

ارزش‌ها مبنایی برای ابعاد اخلاقی عمل بالینی و رفتار پرستاران فراهم می‌کنند (هود، ۲۰۱۰م.، ص ۲۷). ارزش‌ها ریشه در اعتقادات، مذهب و فرهنگ هر جامعه‌ای دارند و می‌توانند تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر روی سلامتی، آموزش و خط مشی‌های اجتماعی و به تبع آن بر روی مراقبت سلامتی یا مدل‌های ارائه مراقبت به بیماران داشته باشند (رسول^۳، ۲۰۰۰م.). در مکتب اسلام، ارزش‌های اخلاقی ثابت هستند؛ مطهری بیان داشته که اخلاق، عبارت است از یک سلسله خصلت‌ها و سجایا و ملکات اکتسابی که بشر آن‌ها را به عنوان اصول اخلاقی می‌پذیرد و چگونگی روح انسان است که چگونه باید باشد و این امر ثابت و مطلق و همگانی و همیشگی است، ولی رفتار انسان که عبارت است از پیاده کردن همان روحیات در خارج، در شرایط مختلف، متفاوت می‌شود و باید هم مختلف بشود و

به عبارت دیگر مظاهر اخلاق انسانی در شرایط مختلف، متفاوت است (مطهری، ج ۲۲، ص ۶۱۸).

امروزه در تمام جهان، افراد با استفاده از منابع مذهبی و اخلاقی موجود در سنت‌های خود، به دنبال پاسخ به سؤالات خود می‌باشند (ساشادینا، ۱۳۸۷ش، ص ۳۴۳). از آنجایی که ریشه غنی فرهنگی و مذهبی مردم ایران به سیستم‌های بهداشتی درمانی تسری یافته، توجه به موضوعات فرهنگی، مذهبی و اخلاقی در حرفه‌های مختلف واجد اهمیت بسزایی شده است. با توجه به متفاوت بودن ارزش‌ها و اختلاف فرهنگی بین کشور اسلامی ایران با دنیای غرب، داشتن بار ارزشی و فرهنگی ارزش‌های اخلاقی و صبغه مذهبی و دینی مراقب‌کنندگان و مراقبت‌شوندگان در سیستم بهداشت و درمان، این ضرورت احساس می‌شود که ارزش‌های اخلاقی از دیدگاه اسلام شناسایی و تعریف شوند. لذا هدف از انجام این مطالعه تعیین ارزش‌های اخلاقی پرستاری از منظر قرآن کریم و متون اسلامی می‌باشد.

روش‌ها

این مطالعه قسمتی از یک مطالعه بزرگ‌تر جهت تدوین کدهای اخلاقی پرستاری در ایران می‌باشد. این تحقیق به صورت یک مطالعه تحلیلی دو مرحله‌ای مشتمل بر یک مطالعه تطبیقی و یک پانل متخصصین انجام شد. در مرحله اول، از کتاب قرآن به عنوان منبع اصلی شناسایی و تعریف ارزش‌های اسلامی و به منظور درک بهتر آن از کتاب‌های تفسیر قرآن‌المیزان و تفسیر قرآن نور و همچنین از منابع اسلامی معتبر دیگر که در جدول ۱ آمده استفاده شد.

روش کار بدین صورت بود که با استفاده از رسانه‌های نرم‌افزاری و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی معتبر موجود درباره تفسیرالمیزان، تفسیر نور و مجموعه کتاب‌های شهید مطهری، ارزش‌های شناسایی شده با کلیدواژه‌های کرامت انسان، وجدان، همدلی، ارتباط انسانی، درستی عمل، امانت و رازداری، صداقت، عدالت، شایستگی، معنویت، استقلال و اختیار و مسؤول بودن مورد جستجو قرار گرفتند. استخراج داده‌ها به روش فیش‌برداری انجام شد به این ترتیب که ابتدا، ارزش‌های استخراج یافته و تعریف ارائه شده از آن در هر متن مقابل آن نوشته شد. سپس محقق به اتفاق تیم تحقیق، این یافته‌ها را در تمام متون با هم مقایسه و موارد مشابه یا مترادف را در یک جدول قرار داده و سپس براساس ویژگی تعریفی ارائه شده از هر مفهوم، در باره هر ارزش، یک تعریف ارائه گردید.

در مرحله دوم با تشکیل پانل تخصصی متشکل از شش نفر از اساتید اخلاق اسلامی، فلسفه اسلام، اخلاق پزشکی، اخلاق پرستاری و دکتری پرستاری و تیم تحقیق، در طی سه جلسه در باره ارزش‌های اخلاقی و تعاریف بدست آمده از دیدگاه متون اسلامی بحث و سپس درباره آن‌ها توافق به عمل آمد.

نتایج و بحث

بر اساس مرور بر متون اسلامی انجام شده، ارزش‌های اخلاقی در قالب دوازده درون‌مایه «کرامت انسان»، «وجدان کاری»، «همدلی»، «ارتباط انسانی»، «دقت و درستی عمل»، «امانت و رازداری»، «صداقت»، «عدالت»، «حفظ و ارتقای شایستگی»، «معنویت»، «استقلال و اختیار» و «مسؤول بودن» قرار گرفتند. در این قسمت در ابتدا خصوصیات هر یک از ارزش‌های اخلاقی بیان شده و سپس تعریف هر یک از ارزش‌های اخلاقی بدست آمده ارائه گردیده است.

کرامت انسان

انسان خلیفه خدا روی زمین است (بقره/۳۰). انسان موجودی با کرامت است و خداوند بیان کرده که انسان را بر بسیاری از آفریده‌های خود برتری کامل دادیم (اسراء/۷۰). خلافت الهی انسان، تبلور کامل روح الهی در این موجود ویژه جهان آفرینش است (بقره/۳۳). کرامت انسان به جایگاه و مقام ویژه انسان در برابر سایر موجودات اشاره دارد و آن عقل است که انسان را قادر به صحبت کردن، تسلط بر سایر مخلوقات، نوشتن و بسیاری دیگر از توانایی‌ها نموده است (طباطبایی، ج ۱۳، ص ۲۱۹). انسان در میان موجودات از شرافت و کرامت مخصوص برخوردار است و وظیفه و رسالتی خاص دارد، مسؤول تکمیل و تربیت خود و اصلاح جامعه خویش است (مطهری، ۱۳۸۹ش، ج ۲، ص ۸۵).

با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان کرامت انسان را چنین تعریف کرد: کرامت انسان به مقام خلیفه و جانشینی خدا روی زمین ارتباط داده شده است. کرامت انسان به خصوصیت، جایگاه و مقام ویژه انسان در برابر سایر موجودات اشاره دارد. پاکدامنی و عفت از مواردی است که باعث حفظ کرامت انسانی می‌شود. عفت زن و مرد، حق خداست، نه حق الناس. چون انسان پاسدار چنین حقی است، صاحب حیثیت است و باید اقداماتی صورت گیرد که این حیثیت حفظ گردد. فضای داخل بیمارستان باید به گونه‌ای باشد که شرایط انجام وظایف و تکالیف الهی امکان‌پذیر باشد (جوادی آملی، ۱۳۷۷ش). جداسازی زنان و مردان در بیمارستان، یک توصیه دینی در قوانین دینی اسلام است (ساشادینا، ۱۳۸۷ش). حفظ آبرو، جان و مال انسان محترم است و در هنگام معاینه یا بررسی بیمار بدون اجازه و رضایت او دخل و تصرف در تن او ممنوع است (بحارالانوار، ج ۲۱، ص ۴۰۶). از این رو، نه تنها باید شرایط عفت فردی فراهم گردد، بلکه شرایط محیطی هم

به گونه‌ای باشد که تأمین کننده نیازهای مذهبی فرد باشد و بتوان منزلت و شأن او را حفظ کرد و به لحاظ داشتن کرامت، این انسان نباید مورد تحقیر و بی‌احترامی قرار گیرد و در چنین جایگاه رفیع و خطیری، رعایت و حفظ کرامت انسان حایز اهمیت فراوان است.

وجدان کاری

انسان از وجدانی اخلاقی برخوردار است و به حکم فطری، زشت و زیبا را درک می‌کند. درک و فهم خوبی‌ها و بدی‌ها به صورت فطری در عمق روح انسان‌ها نهاده شده است. یعنی با الهام الهی خوب و بد را می‌فهمد و لازم نیست که خوب و بد را معلم به انسان بیاموزد، وجدان انسان به انسان می‌فهماند و انسان از وجدانی اخلاقی برخوردار است (مطهری، ۱۳۸۹ش، ج ۲۱، ص ۲۵۷). در قرآن کریم آمده: سوگند به نفس انسان و اعتدال آن، که ناپاکی‌ها و پاکی‌ها را به او الهام کرد (مطهری، ۱۳۸۹ش، ج ۲، ص ۲۷۱). قرآن، وجدان را به «النفس اللّوامة» تعبیر می‌فرماید. نفس ملامتگر که صاحبش را ملامت می‌کند؛ یعنی قوه‌ای در وجود انسان هست که وقتی انسان کاری را انجام می‌دهد، با خود انسان حرف می‌زند و او را ملامت می‌کند که چرا من چنین کاری را مرتکب شدم، عجب کار بدی کردم (مطهری، ۱۳۸۹ش، ج ۲۱، ص ۲۵).

در سوره الرحمن (۷-۱) آمده که در نفس انسان یک «وَضَعُ الْمِيزَانِ» وجود دارد. خدا در نفس انسان هم، همان میزانی را که در قیامت دارد، خلق کرده است. وجدان در بشر همان کاری را می‌کند، که میزان در قیامت. می‌خواهد بگوید که ما یک چنین هادی ملامتگری به بشر داده‌ایم که دقیقاً حقیقت را رسیدگی می‌کند و می‌فهمد. در اسلام مواردی پیدا می‌کنیم که دلالت می‌کند بر اینکه اسلام برای

وجدان انسان اصالت قائل شده است. حدیثی است از رسول اکرم که فرمود: «الْصِّدْقُ طُمَأْنِينَةٌ وَ الْكِذْبُ رَيْبَةٌ» راستی یک اطمینانی به دل می‌دهد و دل انسان حرف را زود می‌پذیرد (مطهری، ۱۳۸۹ش، ج ۲۱، ص ۲۶۰).

با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان وجدان‌کاری را چنین تعریف کرد: قوه‌ای در وجود انسان هست که وقتی انسان کاری را انجام می‌دهد، با خود انسان حرف می‌زند و او را ملامت می‌کند. وجدان در بشر همان کاری را می‌کند که می‌خواهد بگوید که ما یک چنین هادی ملامتگری به بشر داده‌ایم که دقیقاً حقیقت را رسیدگی می‌کند و می‌فهمد. با الهام الهی، فرد خوب و بد را می‌فهمد و لازم نیست که خوب و بد را معلم به انسان بیاموزد. او از وجدانی اخلاقی برخوردار است و به حکم الهامی فطری، زشت و زیبا را درک می‌کند. در پرستاری، وجدان به عنوان یک عامل درونی در ارزیابی اعمال و رفتار است.

همدلی

یکی از علائم حیات یک جامعه وجود همبستگی بیشتر در میان افرادش می‌باشد. رسول اکرم (ص) می‌فرماید: مثل مردم با ایمان، آن‌هایی که زنده به ایمانند، آن‌هایی که مصداق «یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اسْتَجِیْبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ اِذَا دَعَاكُمْ لِمَا یُحْیِیْکُمْ» هستند، مثل مؤمنین در همدلی، در دوست داشتن یکدیگر، در عاطفه داشتن نسبت به یکدیگر، در همدردی نسبت به یکدیگر، در علاقه‌مند بودن به سرنوشت یکدیگر، مثل پیکر زنده است که اگر عضوی از آن به درد آید، سایر اعضا با این عضو همدردی می‌کنند (مطهری، ۱۳۸۹ش، ج ۲۵، ص ۴۲۷). سنتی که در تمام اولاد علی‌علیه‌السلام دیده می‌شود، همدردی و همدلی با ضعفا، محرومان، بیچارگان و افتادگان است (مطهری، ۱۳۸۹ش، ج ۱۸، ص ۱۰۵). رسول اکرم (ص) فرموده: آن‌که به عیادت بیمار می‌رود، در رحمت خدا فرو می‌رود، پس چون بر

بالین بیمار می‌نشیند، رحمت پیرامونش را می‌گیرد و عیادت کامل به این است که دست بر چهره یا دست بیمار بگذارید و حالش را بپرسید و بگویید: حالت چطور است (احمدیان، ۱۳۸۵ش، ص ۳۵۶).

با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان همدلی را چنین تعریف کرد: همدردی و همدلی از شیوه رفتاری معصومین بوده است که نشانه ارزشمند بودن انسان است. مؤمنین در همدلی، در دوست داشتن یکدیگر، در عاطفه داشتن نسبت به یکدیگر، شریک هستند. رسیدگی به بیمار، پیگیری مشکلات بیمار و شریک شدن در احساسات بیمار از نشانه‌های همدلی می‌باشد. پرستاران که بیشترین مدت زمان تماس با بیماران را دارند، بهتر می‌توانند بیماران را درک و اقدامات خود را انجام دهند.

ارتباط مهربانانه

این ارزش در بردارنده «محبت و خوش رفتاری»، «احسان» و «اعتماد» است.

الف) محبت و خوش رفتاری

در آیه ۱۴۳ سوره بقره، آمده که خداوند نسبت به انسان مهربان است و به احسان و نیکی و مهربانی فرمان می‌دهد و از نامهربانی و بدی نهی می‌کند. قدرت بیان و سخن گفتن هدیه الهی است و این سخن بایستی مستدل و محکم، پسندیده و به اندازه، نرم و مهربانانه، شیوا و رسا، کریمانه و بزرگووارانه، زیبا، نیکو و بهترین سخن‌ها باشد (قرائتی، ج ۱۱، ص ۳۷۵). محبت به عنوان یک نیاز اصیل روحی، در زندگی انسان و تأمین سلامت روحی و روانی او نقش به‌سزایی دارد و به آن حلاوت می‌بخشد. محبتی که بر اساس صفای قلبی در بین دل‌های پاک و

بی‌آلایش ایجاد می‌شود. پیامبر اکرم (ص) فرموده‌اند: آگاه باشید که مودت و دوستی مؤمن از بزرگترین عوامل ایمان است (سادات، ۱۳۸۷ش، ص ۱۸۳).

پیامبر اکرم (ص) فرموده‌اند: مدارا کردن با مردم، نیمی از ایمان و رفق و نرمی کردن با آن‌ها نیمی از راحتی انسان است و باز فرموده‌اند: سه چیز است که در هر که نیست، کارش انجام نگیرد، تقوایی که وی را از گناه باز دارد، اخلاقی که با مردم بسازد و مدارا کند و حلمی که با آن جهل و سبکی نادان را دفع کند. هم‌چنین می‌فرمایند: برادرت را با گشاده‌رویی ملاقات کن (سادات، ۱۳۸۷ش، ص ۲۱۷). رسول اکرم (ص) می‌فرمایند: برترین پیروان من کسی است که بیش از دیگران با مؤمنین الفت داشته باشد (سادات، ۱۳۸۷ش، ص ۱۵۳). در این رابطه امام صادق می‌فرمایند: اصل و پایه عقل بعد از ایمان به خدای متعال، مهرورزی و محبت کردن با مردم است و امام باقر (ع) می‌فرمایند: کامل‌ترین مردم از لحاظ ایمان، خوش خلق‌ترین آن‌هاست (سبحانی، ۱۳۷۳ش، ص ۵۱).

زمانی که ارائه مراقبت، توأم با مهربانی باشد، بسیار دلپذیرتر، آرامش‌بخش و موجب افزایش محبت و گرمی در روابط خواهد شد. در حدیث به نقل از غرالحکم آمده: من شرف نفسه کثرت عواطفه، من کثرت عواطفه کثرت معارفه. مردم با ایمان همواره گشاده رو خواهند بود و رفتاری همراه با عطف و مهربانی خواهند داشت (اصفهانی، ۱۳۷۲ش، ص ۶۰).

ب) احسان

مراد از احسان نیکی کردن به دیگران است (طباطبایی، ج ۱۲، ص ۳۵۴). به عبارت دیگر، انجام کار بدون داشتن چشم داشت از دیگری است. در آیه ۸۳ سوره بقره آمده که به مردم احسان کنید. احسان جامع‌ترین و وسیع‌ترین واژه برای نیکی است. برخورد خوب و گفتار نیکو بر همه مردم لازم است و در سوره

نحل(۹۰) آمده: همانا خداوند مردم را به عدل و احسان و دادن حق خویشاوندان فرمان می‌دهد و از کارهای زشت و ناپسند و تجاوز، نهی می‌کند (قرائتی، ج ۱، ص ۱۴۹).

کمک به مردم در هنگام سختی‌ها، تلاش برای رفع نیازمندی‌های مردم، گرمی داشتن مؤمنان و خدمت به مردم از مصادیق احسان هستند. امام صادق(ع) به نقل از پیامبر اکرم(ص) فرموده: کسی که مؤمنی را یاری کند، خداوند هفتاد و سه مشکل او را حل می‌کند و کسی که برادر مسلمان خود را با سخنی ملاطفت آمیز و با رفع مشکلش گرمی بخشد، تا هنگامی که در این حال است، در سایه رحمت خدا قرار دارد. همچنین امام صادق(ع) فرموده: برآورده کردن حاجت مؤمن بهتر از آزاد کردن هزار برده و بهتر از صدقه دادن هزار بار اسب در راه است (داودی، ۱۳۸۸ش، ص ۳۰-۱۲۸).

ج) اعتماد

زندگی سالم اجتماعی آن است که افراد قوانین و حدود و حقوق یکدیگر را محترم شمرده، عدالت را امری مقدس به حساب آورده و به یکدیگر مهر بورزند و هر یک برای دیگری آن را دوست بدارد که برای خود دوست می‌دارد و آن را نپسندد که برای خویش نمی‌پسندد. به یکدیگر اعتماد و اطمینان داشته باشند و ضامن اعتماد متقابل آن‌ها، کیفیات روحی آن‌ها باشد. هر فردی خود را متعهد و مسؤول اجتماع خویش بشمارد (مطهری، ۱۳۸۹ش، ج ۲، ص ۵۰). در این رابطه رسول اکرم(ص) فرموده‌اند که خوشبختی مرد همین بس که در کار دین و دنیا به او اعتماد کنند (احمدیان، ۱۳۸۵ش، ص ۵۷).

با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان ارتباط مهربانانه را چنین تعریف کرد: اصل و پایه عقل بعد از ایمان به خدای متعال، مهرورزی و محبت کردن با مردم است. مودت و دوستی مؤمن از مهم‌ترین خصوصیات فرد با ایمان است. محبت به عنوان یک نیاز اصیل روحی، در زندگی انسان و تأمین سلامت روحی و روانی او نقش به‌سزایی دارد. محبتی که بر اساس صفای قلبی در بین دل‌های پاک و بی‌آلایش ایجاد می‌شود. رفتاری که همراه با سازش و مدارا با مردم، تحمل و صبوری، گشاده‌رو بودن، خوش اخلاق بودن، خوش زبانی، مهربانی و عطوفت باشد. شرط مسلمانی خوش رفتاری با دیگران است که منجر به اعتماد و اطمینان متقابل گردد. ارتباطی که مبتنی بر مهرورزی، محبت و خوش رفتاری، احسان و اعتماد متقابل باشد، زمینه‌ساز ارایه مراقبت درست می‌باشد.

دقت در عمل و درست‌کاری

این صنعت خداست که هر چیزی را با دقت ساخته است (نمل/۸۸) صنع به کاری گفته می‌شود که بر اساس علم، دقت و مهارت باشد. در آیه ۳۲ سوره مائده چنین آمده است: و من احیایها فکانما حیالاناس جمیعا. ارزش عمل به انگیزه و هدف است و افرادی که کارشان نجات جان انسان‌هاست، باید قدر و ارزش کار خویش را بدانند (قرائتی، ۱۳۸۶ش، ج ۳، ص ۷۵).

حضرت علی(ع) فرموده‌اند: هر کس که به کار خدمات پزشکی می‌پردازد، باید تقوا پیشه کند و نهایت تلاش خود را در جهت ارائه بهترین و کامل‌ترین و مؤثرترین خدمات به کار گیرد. لازمه رسیدگی خوب به بیماران، داشتن احساس مسؤولیت و روحیه وظیفه‌شناسی و در شکل اکمل آن، روحیه ایثار است و هیچگاه خدمات ارزنده خود را با منت‌گذاری بر بیمار ضایع نخواهد کرد. مراقبت و

پرستاری از بیمار نزد خداوند اجر بسیار دارد تا جایی که با انگیزه رضای خدا اگر کسی یک روز و شب به مراقبت بیماری برخیزد، خداوند او را با حضرت ابراهیم (ع) محشور می‌کند (اصفهانی، ۱۳۷۲ش، ص ۶۱).

از عالی‌ترین نمونه‌های فضیلت، کنترل بر نفس خود و اعمال خویش می‌باشد (سبحانی، ۱۳۷۳ش، ص ۴۹). «زمانی که مردم از صاحبان حرف پزشکی، تقوا، دلسوزی، آگاهی و تلاش صادقانه در ادای وظایف دیدند، به آن‌ها اعتماد می‌کنند. عمل مبتنی بر تقوا و به‌کار بستن دانش و مهارت سفارش شده است. اوصیکم به تقوی .... و نظم امرکم. نظم در امور برای حرفه‌های بهداشتی درمانی که به زیور تقوا آراسته‌اند، هم برای تأمین مصالح جامعه و هم برای پیشرفت علم و آسایش جسمی و روحی و روانی ضروری است (اصفهانی، ۱۳۷۲ش، ص ۵۶-۵۵).

با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان دقت در عمل و درستی کار را چنین تعریف کرد:

عمل صالح به معنای کار راست، درست و نیکو است. از آنجا که اسلام بر دو مؤلفه اصلی ایمان به حق و عمل صالح شکل می‌گیرد؛ مسلمان و مؤمن کسی است که در دل به حق ایمان و باور داشته باشد و در عمل کارهای درست و نیکو انجام دهد. هر کس که به کار خدمات پزشکی اشتغال دارد، باید تقوا پیشه کند و نهایت تلاش خود را در جهت ارائه بهترین، کامل‌ترین و مؤثرترین خدمات به‌کار گیرد.

با توجه به این که کار پرستاری بسیار دقیق و حساس و پر مخاطره می‌باشد پرستار موظف است آنچه را که بر عهده دارد به صورت نیکو و درست انجام دهد.

صداقت

یکی از مشخصه‌های اساسی در اسلام، صداقت یعنی راستی، راستین بودن، از روی حقیقت بودن، از روی دلسوزی بودن، از روی عاطفه انسانی و الهی بودن و از روی رحمة للمؤمنین بودن است: لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ (توبه/۱۲۸). واقعاً خدای خودش را دوست می‌دارد و چون خدای خودش را دوست می‌دارد، همه مردم را دوست می‌دارد و اصل بهترین مردم آن کسی است که برای مردم بهتر باشد را می‌پذیرد. اسلام صداقت و راستی دارد؛ نفاقی در کارش نیست (مطهری، ۱۳۸۹ ش، ج ۲۵، ص ۱۵۷). صداقت را باید در عمل نشان داد نه با شعار (قرائتی، ج ۱۱، ص ۵۴۴) و مصداق صداقت، عمل به وظایف دینی و تعهدات اجتماعی است (قرائتی، ج ۱، ص ۲۷۳).

با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان صداقت را چنین تعریف کرد: صداقت به معنای راستی، از روی حقیقت بودن، از روی دلسوزی بودن، از روی عاطفه انسانی و الهی بودن است. بهترین مردم آن کسی است که برای مردم بهتر باشد. ارایه کننده مراقبت باید صداقت و راستی داشته باشد و نفاق و دورویی در کارش نباشد تا اعتماد دریافت کنندگان خدمات سلامتی را فراهم و ارایه مراقبت درست از طرف ارایه کنندگان خدمات سلامتی را فراهم نماید.

امانت و رازداری

مؤمنان کسانی هستند که امانت‌ها و پیمان‌های خود را رعایت می‌کنند (مؤمنون/۸) اگر به یکدیگر اطمینان داشتید، کسی که امین شمرده شده است، امانت بپردازد و از خدایی که پروردگار اوست، پروا کند. امانت‌داری و رفتار عادلانه و دور از تبعیض از نشانه‌های مهم ایمان است (قرائتی، ج ۱، ص ۴۵۸). از نظر موازین

شرعی، عین هر امانت باید حفظ بشود و امانت‌دار حق تصرف در آن را ندارد و اگر با اجازه صاحب امانت بخواهد در آن تصرف کند، دیگر امانت نیست (مطهری، ۱۳۸۹ش، ج ۲۰، ص ۲۶۸).

رسول اکرم (ص) فرموده: المؤمن من أمنه الناس علی انفسهم و اموالهم و دمائهم. مؤمن کسی است که مردم او را بر جان و مال و خون خویش امین می‌دانند (احمدیان، ۱۳۸۵ش، ص ۶۶). هم‌چنین پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: راز برادر مسلمان خود را به دیگران بازگو کردن خیانت است (نراقی، ۱۳۶۰ش، ص ۳۱۰) و افشای راز بیمار موجب هتک حرمت افراد می‌شود (سبحانی، ۱۳۷۳ش، ص ۵۱). پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: هر که راز پوش مسلمانی شود، خدا در دنیا و آخرت، راز پوش وی می‌شود (اصفهانی، ۱۳۷۲ش، ص ۹۷). هم‌چنین امام صادق (ع) می‌فرمایند: صاحب هر منفعت و حرفه‌ای در به‌کارگیری سه اصل چاره ندارد: در کار خود حاذق باشد، در آن کار، حق امانت را ادا کند و نسبت به مراجعان خود، خوش‌رو و مهربان باشد (سبحانی، ۱۳۷۳ش، ص ۵۵).

با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان رازداری را چنین تعریف کرد: رازداری به معنای حفظ راز و خودداری از افشای اسرار افراد به دیگران است. مراقبت شونده به عنوان یک بیمار در امانت مراقبت‌کننده به عنوان یک پرستار قرار می‌گیرد. از این رو بر پرستاران است به بهترین نحو از این امانت حفاظت و نگهداری نمایند.

عدالت

عدالت افضل فضایل و اشرف کمالات است (نراقی، ۱۳۶۰ش، ص ۴۸). در عدالت موضوعات مهمی از قبیل ادای حق الناس، عدم تبعیض بین افراد و عدم ظلم و آسیب‌رسانی مطرح می‌باشد. در سوره حدید، آیه ۲۵ چنین آمده است: ما

پیغمبران را فرستادیم برای همین که عدالت در میان بشر برقرار شود و در آیه ۱۵۲ سوره انعام آمده که: هر گاه سخن می‌گویید، عدالت را رعایت کنید، هر چند به زیان نزدیکانتان باشد و در داد و ستدها، پیمانها و ترازو را با عدالت تمام دهید. این عدالت هم در گفتار و هم در رفتار باشد (قرائتی، ج ۳، ص ۳۸۲). هم‌چنین در آیه ۹۰ سوره نحل آمده که خداوند مردم را به عدل و احسان فرمان می‌دهد و مؤمن کسی است که خود را برتر از دیگران نداند و با همه به چشم برادری نگاه کند (قرائتی، ج ۱۱، ص ۱۹۷). در تفسیر آیه ۸ سوره مائده چنین آمده که: عدالت تنها یک ارزش اخلاقی نیست، بلکه فرمان الهی است و اگر باور کنیم که خدا عملکرد ما را می‌داند، به عدل رفتار خواهیم کرد. احساسات و کینه جویی باعث انحراف از عدالت هستند (قرائتی، ج ۳، ص ۴۱).

عدالت عبارت است از ادا کردن حقوق و رد امانات و انصاف دادن در معاملات و تعظیم بزرگان و احترام پیران و فریادرسی مظلومان و دستگیری ضعیفان؛ به‌گونه‌ای که به حق خود راضی و ظلم به احدی روا نداشته باشد و به قدر استطاعت و امکان، حقوق برادران دینی خود را به‌جا آورد و هر کسی را از ابنای نوع خود به مرتبه‌ای که لایق او باشد، بشناسد و بداند که هر کسی را از جانب پروردگار حقی لازم است (نراقی، ۱۳۶۰ش، ص ۵-۵۲).

با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان عدالت را چنین تعریف کرد:

عدالت این است که هر کسی به حق و استحقاق خود برسد. انسان‌ها به حَسَبِ خلقت، مساوی آفریده شده‌اند. هیچ انسانی برحسب خلقت امتیاز حقوقی بر انسان دیگر ندارد و حفظ و تداوم حیات هر شخص حق همه انسان‌هاست. در حرفه‌های مراقبت سلامتی، ارزش اخلاقی عدالت بسیار مهم می‌باشد. عدالت یعنی ادا کردن حقوق بیماران، امانت‌داری، انصاف دادن در معاملات، تعظیم بزرگان،

احترام پیران و فریادرسی مظلومان و دستگیری ضعیفان و بیماران؛ به گونه‌ای عمل کند که هرکسی به حق خود راضی و ظلم به احدی روا نداشته باشد و به قدر استطاعت و امکان، حقوق دیگران را به‌جا آورد. هر فرد برای دیگری آن را دوست بدارد که برای خود دوست می‌دارد و آنچه را برای خود نمی‌پسندد، برای دیگران هم نخواهد.

ارتقای شایستگی فردی و حرفه‌ای

صاحب هر شغل و حرفه لازم است که مهارت‌های مورد نیاز شغل خود را به‌دست آورد. هر کس به آنچه که آگاهی ندارد، سزاوار نیست انجام دهد و باید برای ارتقای معلومات خویش، تلاش مستمر داشته باشد تا دچار پیشامدهای ناگوار نشود (سبحانی، ۱۳۷۳ش، ص ۵۰-۴۲). افراد شاغل در حرفه‌های پزشکی به دلیل قداست حرفه‌ای باید دارای خصایص اخلاقی نظیر ایثار، عفت، تواضع، اخلاص عمل، کظم غیظ (فرو نشانیدن خشم)، عفو و گذشت، صبر و استقامت، زهد، عاطفه، کرامت، شجاعت، ادای امانت، داشتن امید به خدا، راستگویی و وفای به عهد باشند و از خصلت‌های بد نظیر غیبت، تهمت، بخل، خودپسندی، کینه‌توزی، ظلم و خشم دور باشند (اصفهانی، ۱۳۷۲ش، ص ۶۴). هم‌چنین رسول اکرم (ص) فرموده خردمند، بردباری می‌کند با کسی که به او نادانی کند، می‌گذرد از کسی که به او ستم کند، در نزد زیردستان خود فروتن است و چون می‌خواهد سخن بگوید، می‌اندیشد که اگر نیک است، بگوید و اگر بد است، خاموش بماند و سلامت به در رود (احمدیان، ۱۳۸۵ش، ص ۸۵).

با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان ارتقای شایستگی فردی و حرفه‌ای را

چنین تعریف کرد:

شایستگی فردی و حرفه‌ای از ویژگی‌های مهم تصدی در هر شغلی می‌باشد که از طریق نهایت تلاش خود را کردن جهت دستیابی به بهترین و مناسب‌ترین اعمال و رفتار حاصل می‌شود. افراد شاغل در حرفه‌های پزشکی به دلیل قداست حرفه‌ای باید دارای خصایل و سجایای اخلاقی نظیر ایثار، عفت، تواضع، اخلاص عمل، فرو نشانیدن خشم، عفو و گذشت، صبر و استقامت، زهد، عاطفه، کرامت، شجاعت، ادای امانت، داشتن امید به خدا، راستگویی، وفای به عهد باشند و این ویژگی‌ها را در رفتار خود بگونه‌ای نشان دهند که به عنوان صفت رفتاری آنان محسوب گردد. همچنین باید از خصلت‌های بد نظیر غیبت، تهمت، بخل، خود پسندی، کینه توزی، ظلم و خشم دور باشند.

معنویت

از آنجا که انسان موجودی جسمی و روحی است؛ برخی از امور او مربوط به بُعد جسمی و برخی دیگر مربوط به بُعد روحی است. هر گاه سخن از معنویت می‌شود، ارزش‌هایی مطرح می‌شوند که به ارتقا و تکامل روحی انسان مربوط می‌شود. از نظر قرآن، معنویت پایه تکامل است. این همه عبادات که در اسلام بر روی آن تکیه شده است، برای تقویت جنبه معنوی روح انسان است (مطهری، ۱۳۸۹ش، ج ۲۴، ص ۲۵۸). همیشه روح انسان دروازه‌ای بوده برای معنویت بشر که از اینجا بفهمد من یک حقیقت معنوی هستم، من قابل بقا هستم، «من» حقیقتی جاودان است و با مردن کار «من» پایان نمی‌پذیرد، ولی نمی‌خواهد این حرف را بپذیرد. از طرف دیگر، این را نمی‌تواند انکار بکند که در انسان دوگونه گرایش طبیعی و مادی و گرایش‌های معنوی وجود دارد (مطهری، ۱۳۸۹ش، ج ۲۲، ص ۴۱۹).

در قرآن کریم سوره نحل آیه ۹۷ چنین آمده: هر کس از زن یا مرد که مؤمن باشد و کار شایسته داشته باشد، حتماً به زندگی پاک و پسندیده‌ای، زنده‌اش می‌داریم و قطعاً مزدشان را نیکوتر از آنچه انجام داده‌اند، پاداش خواهیم داد. چنانچه در این آیه شریفه آمده، هیچ عمل صالحی، بدون پاسخ نمی‌ماند و به غیر از کار خوب، خود انسان هم باید خوب باشد (قرائتی، ج ۶، ص ۴۵۳). هم‌چنین در سوره والعصر آمده: به روزگار سوگند، همانا انسان در خسارت است، مگر آنان که ایمان آوردند و کارهای نیک انجام داده و یکدیگر را به حق و استقامت سفارش می‌کنند. به فکر خود بودن کافی نیست، مؤمن در فکر رشد و تعالی دیگران است و تنها راه جلوگیری از خسارت، ایمان و عمل است (قرائتی، ج ۱۲، ص ۵۸۷).

الهام‌های معنوی و خدایی، خداجویی‌ها، نیکی‌جویی‌ها، خیرجویی‌ها و معنویت‌جویی‌ها همیشه در بشر وجود داشته و دارد و قابل مبارزه و جایگزینی نیست (مطهری، ۱۳۸۹ ش، ج ۲۲، ص ۴۳۷). با وجود تمام پیشرفت‌های علمی و فن‌آوری‌های پدید آمده، اگر بنا باشد انسان در فن‌آوری پیش برود، ولی انسانیتش را از دست بدهد- و جوهر انسانیت هم به قول اینها همان آزادی و انتخاب باشد، یا به حساب ما همان معنویت و عواطف انسانی باشد- نه تنها تکامل پیدا نکرده، بلکه رو به انحطاط هم رفته است (مطهری، ۱۳۸۹ ش، ج ۱۵، ص ۲۲۶).

با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان ارزش معنویت را چنین تعریف کرد: معنویت توجه به بعد روحی انسان است. انجام عبادات که در اسلام بر روی آن تکیه شده است، برای تقویت جنبه معنوی روح انسان است. از آن جایی که مراقبت از دیگران به عنوان یکی از وظایف پرستاران محسوب می‌شود؛ به پرستاری می‌توان به عنوان یک وظیفه انسانی الهی نگریست و پرستاری کردن یکی از راه‌های تقرب به خداوند و کمال انسان است.

استقلال و اختیار

انسان شخصیتی محترم، مستقل و آزاد دارد که این آزادی را خداوند با خلقت خود به تک تک انسان‌ها به صورت مساوی عنایت کرده است و هیچکس نمی‌تواند آن را سلب کند. بر اساس آیه ۲۵۶ سوره بقره و ۲۲ سوره غاشیه، انسان بر جسم و جان و مال خود مسلط است و در امور مربوط به خود، مستقل عمل می‌کند و هیچکس جز خود او نباید در مورد شئون او مربوط به او تصمیم‌گیری کند (المیزان، ج ۱۳، ص ۳۳۳). انسان به مرحله‌ای رسیده که خود باید برای خود نیکی را انتخاب کند مثل صداقت، امانت، درستی، تقوا و این فضیلت انسان است که آن‌ها را انتخاب کند (مطهری، ۱۳۸۹ ش، ج ۲۷، ص ۱۲۲). این انسانی که در سر دو راهی انتخاب قرار می‌گیرد، طرف خوب را برای خود انتخاب کند. همین قدر که از خارج به او تحمیل شد، یعنی طبیعی و ذاتی شد، آن کمال دیگر کمال انسانی و آن فضیلت دیگر فضیلت انسانی نیست. شرط فضیلت انسانی این است که خود انسان قیام به آن فضیلت بکند (مطهری، ۱۳۸۹ ش، ج ۲۷، ص ۱۲۲).

با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان ارزش استقلال و اختیار را چنین تعریف کرد: خداوند انسان را مختار آفریده و کمال و سعادت و فضیلت او به استفاده از حق انتخاب و انتخاب آگاهانه خوبی از بدی است. شرط فضیلت انسانی این است که خود انسان قیام به آن فضیلت بکند و وقتی بر سر دوراهی انتخاب قرار می‌گیرد، بتواند جهت خوب را برای خود انتخاب کند. دادن اختیار به انسان از طرف خدا، امتحان و آزمایش بشر برای شناخت سعادت‌مندان است.

مسئول بودن

انسان باید بداند که او آزاد، مختار و مسئول خویشتن و مسئول افراد دیگر و مسئول آبادانی جهان و بهتر کردن جهان است و بداند که او امانتدار الهی است (مطهری، ۱۳۸۹، ج ۲، ص ۱۰-۵). انسان مسئول ساختن آینده و سرنوشت خویش است. او باید با پرورش و شکوفا نمودن استعدادها و توانایی‌های بالقوه‌اش، در مسیر تربیت خویش، مراتب کمال انسانی را طی نماید و سرنوشت خود را به صورت مثبت رقم زند (شجاعی، ۱۳۸۹، ص ۳۴۵). در جهان‌بینی توحیدی انسان آن کسی است که احساس تکلیف کند، در مقابل انسان‌های دیگر احساس مسئولیت کند. احساس کند که مسئول جامعه خویش است و حتی مسئول خودش است (مطهری، ۱۳۸۹، ج ۲۳، ص ۶۶۵).

فضایل و کمالاتی نظیر سودرسانی به دیگران، اهتمام در امور مسلمین، یاری مظلومان و ستم‌دیدگان، امر به معروف و نهی از منکر، انسان دوستی، و مردم‌گرایی از جمله آثار مسئولیت‌پذیری و از ثمرات آن است (سادات، ۱۳۷۳، ص ۲۳۴). انسان بسیاری از کمالات و ترقیات خود را در پرتو تکلیف و قانون و مسئولیت قانونی طی می‌کند. برای انسان بسی افتخار است که می‌تواند حقی را به عهده بگیرد و وظیفه‌ای را گردن نهد (مطهری، ۱۳۸۹، ج ۲۲، ص ۱۳۱). هم‌چنین امام صادق (ع) می‌فرماید: فرد مؤمن دیگران را به خود ترجیح می‌دهد، هر چند خود به آن محتاج باشد (سادات، ۱۳۷۳، ص ۲۲۵).

با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان ارزش مسئول بودن را چنین تعریف کرد: انسان آزاد، مختار و مسئول خویشتن و مسئول افراد دیگر و مسئول آبادانی جهان و بهترکردن جهان است. انسان امانتدار الهی است. انسان مسئول ساختن آینده و سرنوشت خویش، جامعه و جهان است. پرستاران نیز در برابر وظایف خود نسبت

به بیماران و سایر افراد جامعه مسؤول می‌باشند. انسان بسیاری از کمالات و ترقیات خود را در پرتو تکلیف، قانون و مسؤولیت‌های قانونی به‌دست می‌آورد.

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که ارزشمندی کار پرستار به این است که در ارائه خدمات بالینی خود بر اساس خصوصیات و ارزش‌های اخلاقی عمل کند که شایسته یک انسان باشد. به‌ویژه در پرستاری که مراقبت از انسان، یعنی شریفترین موجود روی زمین مطرح است. این مطالعه ارزش‌هایی نظیر کرامت انسان، وجدان کاری، همدلی، ارتباط انسانی، دقت و درستی عمل، امانت و رازداری، صداقت، عدالت، حفظ و ارتقای شایستگی، استقلال و اختیار، معنویت و مسؤول بودن را به عنوان ارزش‌های اخلاقی در پرستاری نشان داد. ارزش‌های اخلاقی تعریف شده در این مطالعه نشان دهنده ارزش‌های اخلاقی پرستاران از دیدگاه اسلام است. در نظر گرفتن این ارزش‌ها و به‌کار بستن آن‌ها در تمامی اقدامات پرستاری، منجر به ارتقای ارزشمندی پرستار و پرستاری شده و به تبع آن به اعتلای حرفه پرستاری کمک خواهد کرد. همچنین معرفی ارزش‌های اخلاقی ذکر شده در این مطالعه، سایر افراد شاغل در حرفه‌های مختلف علوم پزشکی، بیماران و افراد جامعه را نسبت به ارزش‌های اخلاقی اسلامی حاکم بر پرستاری آگاه می‌کند.

جدول ۱: خصوصیات مطالعات بررسی شده درباره ارزش‌های اخلاقی در متون اسلامی پرستاری

عنوان منبع	تعریف ارزش‌های اخلاقی در متون اسلامی	درون مایه استخراج شده
جوادی آملی، ۱۳۷۷	فضای داخل بیمارستان باید به گونه‌ای باشد که شرایط انجام وظایف و تکالیف الهی امکان پذیر باشد.	رعایت کرامت انسان
محمدباقر مجلسی، ۱۳۳۶	حفظ آبرو، جان و مال انسان محترم است و در هنگام معاینه یا بررسی بیمار بدون اجازه و رضایت او دخل و تصرف در تن او ممنوع است.	حفظ کرامت انسان
اصفهانی، ۱۳۷۲	مردم با ایمان همواره گشاده رو خواهند بود و رفتاری همراه با عطف و مهربانی خواهند داشت.	مهربانی و عطف
احمدیان، ۱۳۸۵	خوشبختی مرد همین بس که در کار دین و دنیا به او اعتماد کنند.	جلب اعتماد
اصفهانی، ۱۳۷۲	هر کس که به کار خدمات پزشکی می‌پردازد، باید تقوا پیشه کند و نهایت تلاش خود را در جهت ارائه بهترین و کامل‌ترین و مؤثرترین خدمات به کار گیرد. لازمه رسیدگی خوب به بیماران، داشتن احساس مسؤلیت و روحیه وظیفه شناسی و در شکل آکمل آن، روحیه ایثار است و هیچگاه خدمات ارزنده خود را با منت‌گذاری بر بیمار ضایع نخواهد کرد.	دقت در عمل و درستی کار
احمدیان، ۱۳۸۵	مؤمن کسی است که مردم او را بر جان و مال و خون خویش امین می‌دانند.	امین بودن
سبحانی، ۱۳۷۳	راز برادر مسلمان خود را به دیگران بازگو کردن خیانت است.	حفظ اسرار
اصفهانی، ۱۳۷۲	هر که راز پوش مسلمانی شود، خدا در دنیا و آخرت، راز پوش وی می‌شود.	رازداری
اصفهانی، ۱۳۷۲	افراد شاغل در حرفه‌های پزشکی به دلیل قداست حرفه‌ای باید دارای خصایص اخلاقی نظیر ایثار، عفت، تواضع، اخلاص عمل، کظم غیظ (فرو نشانیدن خشم)، عفو و گذشت، صبر و استقامت، زهد، عاطفه، کرامت، شجاعت، ادای امانت، داشتن امید به خدا، راستگویی و وفای به عهد باشند و از خصلت‌های بد نظیر غیبت،	فضایل اخلاقی فردی

	تهمت، بخل، خودپسندی، کینه‌توزی، ظلم و خشم دور باشند.	
ارتقای شایستگی حرفه ای	صاحب هر شغل و حرفه لازم است که مهارت‌های مورد نیاز شغل خود را به‌دست آورد. هر کس به آنچه که آگاهی ندارد، سزاوار نیست انجام دهد و برای ارتقای معلومات خویش، تلاش مستمر داشته باشد تا دچار پیشامدهای ناگوار نشود.	سبحانی، ۱۳۷۳
فضایل اخلاقی	خردمند، بردباری می‌کند با کسی که به او نادانی کند، می‌گذرد از کسی که به او ستم کند، در نزد زیردستان خود فروتن است و چون می‌خواهد سخن بگوید، می‌اندیشد که اگر نیک است، بگوید و اگر بد است، خاموش بماند و سلامت به در رود.	احمدیان، ۱۳۸۵
مسئولیت پذیری	انسان مسؤول ساختن آینده و سرنوشت خویش است. او باید با پرورش و شکوفا نمودن استعدادها و توانایی‌های بالقوه‌اش، در مسیر تربیت خویش، مراتب کمال انسانی را طی نماید و سرنوشت خود را به‌صورت مثبت رقم زند.	شجاعی، ۱۳۸۹
اثرات مسئولیت پذیری	فضایل و کمالاتی نظیر سودرسانی به دیگران، اهتمام در امور مسلمین، یاری مظلومان و ستم‌دیدگان، امر به معروف و نهی از منکر، انسان دوستی، و مردم‌گرایی از جمله آثار مسئولیت پذیری است.	سادات، ۱۳۷۳

پی نوشت‌ها

- ¹ Chitty
² Butis
³ Rassol

فهرست منابع

قرآن کریم

- زیباکلام، فاطمه. (۱۳۷۸ش.). *سیر اندیشه فلسفی در غرب*، چاپ اول. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- سادات، محمد علی. (۱۳۷۳ش.). *اخلاق اسلامی*، تهران: انتشارات سمت.
- ساشادینا، عبدالعزیز. (۱۳۸۷ش.). *آموزش اخلاق زیستی در برنامه‌های آموزش پزشکی در ایران*. دومین کنگره بین‌المللی اخلاق پزشکی. تهران، ایران.
- سبحانی، جعفر. (۱۳۷۳ش.). *پزشکی و پزشکی در اسلام*، مجموعه مقالات اخلاق پزشکی، ج دوم، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات اخلاق پزشکی.
- شریعتمداری، علی. (۱۳۸۰ش.). *اصول فلسفه تعلیم و تربیت*. جلد هفدهم. تهران: امیرکبیر.
- طباطبایی، محمد حسین. (۱۳۷۰ش.). *تفسیر المیزان*. جلد ۱۳، ترجمه موسوی همدانی، انتشارات اندیشه قم، قم.
- طباطبایی، محمد حسین. (۱۳۸۳ش.). *اصول فلسفه و روش رئالیسم*، انتشارات صدرا، قم.
- طباطبایی، محمد حسین. (۱۳۷۰ش.). *تفسیر المیزان*. جلد ۱۲، ترجمه موسوی همدانی، انتشارات اندیشه قم، قم.
- عباس‌زاده، عباس و دیگران. (۱۳۸۱). *طراحی و ارزیابی مدل عملکرد اخلاقی پرستاران*. *مجله طب و تزکیه*، زمستان (۴۷)، ص ۶۶-۵۹.
- قرائتی، محسن. (۱۳۸۶ش.). *تفسیر نور*. ج ۱۱، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران.
- قرائتی، محسن. (۱۳۸۶ش.). *تفسیر نور*. ج ۱۱، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- قرائتی، محسن. (۱۳۸۶ش.). *تفسیر نور*. ج ۳، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- لاریجانی، باقر، زاهدی، فریبا. (۱۳۸۴ش.). *تأثیر فلسفه اخلاق در تصمیم‌گیری‌های اخلاقی در طب*. ویژه نامه *مجله دیابت و لیپید ایران* (اخلاق در پژوهش‌های بالینی پزشکی).
- محمدرضایی، محمد. (۱۳۸۳ش.). *فلسفه اخلاق از دیدگاه شهید مطهری*. *مجله قیاسات*، شماره ۳۱، ص ۳۳-۵۲.
- محمودی شن، غ. و دیگران. (۱۳۸۸ش.). *مضامین اخلاقی در سبک زندگی حرفه‌ای پرستاران: یک مطالعه کیفی به شیوه تحلیل محتوای استقرایی*. *مجله اخلاق و تاریخ پزشکی*. ۲ (۴)، ص ۶۳-۷۸.
- مجلسی، محمد باقر. (۱۳۳۶ش.). *بحار الانوار*. جلد ۱۶، انتشارات دارالکتب اسلامی، قم، ص ۲۱۰.

- مصباح یزدی، محمد تقی. (۱۳۸۸ش.). *آموزش فلسفه*. تهران، نشر بین‌الملل.
- مصباح یزدی، محمد تقی. (۱۳۸۳ش.). *آموزش فلسفه*. جلد چهارم، تهران: امیر کبیر.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹ش.). *مجموعه آثار استاد شهید مطهری*. ج ۲۲، انتشارات صدرا، قم.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹ش.). *مجموعه آثار استاد شهید مطهری*. ج ۶، انتشارات صدرا، قم.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹ش.). *مجموعه آثار استاد شهید مطهری*. ج ۵، انتشارات صدرا، قم.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹ش.). *مجموعه آثار استاد شهید مطهری*. ج ۲۳، انتشارات صدرا، قم.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹ش.). *مجموعه آثار استاد شهید مطهری*. ج ۲، انتشارات صدرا، قم.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹ش.). *مجموعه آثار استاد شهید مطهری*. ج ۲۱، انتشارات صدرا، قم.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹ش.). *مجموعه آثار استاد شهید مطهری*. ج ۲۵، انتشارات صدرا، قم.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹ش.). *مجموعه آثار استاد شهید مطهری*. ج ۲۰، انتشارات صدرا، قم.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹ش.). *مجموعه آثار استاد شهید مطهری*. ج ۱۸، انتشارات صدرا، قم.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۷۵ش.). *تاریخ فلسفه غرب*. ج ۱، قم، انتشارات صدرا.
- نراقی، احمد. (۱۳۳۷ش.). *معراج السعاده*. انتشارات جاویدان، تهران.
- Chitty, Kay, K. Beth, B.P. (2007). *Professional Nursing Concepts. Challenge*. Saunders Elsevier.
- Butis, J. Rich, K.L. (2008). *Nursing Ethics*. Boston: Jones, Bartlett Publishers.
- Hood j., Lucy. (2010). *Conceptual Bases of Professional Nurses*. Philadelphia. Wolter, Lippincot.

یادداشت شناسه مؤلفان

- محسن شهریاری:** مرکز تحقیقات مراقبت‌های پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران. (نویسنده مسؤول)
نشانی الکترونیکی: shahriari@nm.mui.ac.ir
- عباس عباس‌زاده:** استاد، دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی دانشگاه شهید بهشتی تهران، تهران، ایران.
- عیسی محمدی:** دانشیار، دانشکده پزشکی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
نشانی الکترونیکی:
- مسعود بهرامی:** دانشیار، مرکز تحقیقات مراقبت‌های پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.

Definition on Nursing Ethics Value from Quran and Islamic Literatures

M.Shahriyari

A.Abbas zadeh

I.Mohammadi

M.Bahrami

Abstract

Introduction: In any culture and society, the religious and cultural values of them have a significant impact on the health, education and social policy, and therefore effect on health system and models of care that patients receive. Iranian's rich cultural and religious root also extends to the healthcare system, and the cultural, religious and ethical issues are of the utmost importance. The aim of this study is to determine the ethical values for nurses in Islamic texts.

Methods: To determine the ethical values of Islam and how to define these values, we apply analytical study consists of two stages included review of Quran interpretation and Islamic literature. Then from group discussion with expertise in Islamic philosophical an Islamic ethics we make build consensus on values obtained from the review of literature and then definition of each of them.

Results: Based on this study twelve ethical values determine and defined. These values included human dignity, work commitment, empathy, human relationship, precision and accuracy in work, confidentiality, honesty, justice, maintenance and improve competency, spirituality, responsibility, and autonomy.

Discussion: Ethical values obtained in this study represent the viewpoint of Islam to ethical values for nurses. Perceived and apply these values in nursing actions, not only can be improve nursing and nurses, but also can promote the nursing profession.

Keywords

Islam, ethic, value, ethical value, nursing